

Значення та перспективи впровадження судового прецеденту в судочинстві України в контексті забезпечення єдності правозастосування

М.Л. Бєлкін

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри бізнес
адміністрування та
управління проектами,
ВНЗ «Університет
економіки та права
«КРОК»

У статті розглянуто тенденції впровадження судового прецеденту в судочинство країн із яскраво вираженим пріоритетом статутного права. Доведено, що з метою забезпечення справедливості судочинства та єдності правозастосування впровадження судового прецеденту є переважаючою тенденцією в таких країнах. Стверджується, що правова система України в цілому відкрита для запровадження судового прецеденту.

В статье рассмотрены тенденции внедрения судебного прецедента в судопроизводство стран с ярко выраженным приоритетом статутного права. Доказано, что с целью обеспечения справедливости судопроизводства и единства правоприменения внедрение судебного прецедента является преобладающей тенденцией в таких странах. Утверждается, что правовая система Украины в целом открыта для введения судебного прецедента.

The article considers the trend of introducing legal precedent in proceedings of a pronounced priority of statutory law. It is shown that in order to ensure fairness and justice Unity enforcement of judicial precedent is a prevailing trend in these countries. It is alleged that the legal system of Ukraine in general open to the introduction of judicial precedent.

Ключові слова: англо-американська система права, романо-германська система права, судовий прецедент, судова практика, єдність правозастосування.

Постановка проблеми

Єдність правозастосування є ключовим принципом правової держави. Як зазначає професор О. Мережко [1], заперечення принципу однакового застосування закону суперечить одному з центральних принципів правової держави, згідно з яким у ліберальній державі суддя є лише безстороннім слугою права, тобто він застосовує право об'єктивно, логічно, послідовно і в однаковий спосіб. Тобто, аналогічні справи з аналогічними фактичними обставинами повинні вирішуватися аналогічним чином. Ситуація, коли навіть в ідентичних ситуаціях у процесі застосування тієї самої норми права судді виносили різні рішення, явно суперечить концепції верховенства права [1].

Саме прецедент є тим інструментом, що якнайефективніше забезпечує єдність

застосування права в судах. Так, російський учений, доктор права (Ессекський університет, Велика Британія), член комісії з удосконалення правосуддя Асоціації юристів Росії О. Верещагін зазначає: «Обов'язок судів додержуватися прецедентів не встановлений в Англії та США жодним законом або конституцією – це лише звичай, який сприймається всіма як щось само собою зрозуміле: якщо суд одного разу так вирішив, то зрозуміло, що і в іншій подібній справі він теж повинен так вирішити. Інше означало б, що право застосовується непередбачуваним чином і неоднаково стосовно різних осіб» [2].

Згідно зі ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Однак, виходячи з вимог основного закону компаративістики, відповідно до якого

одні й ті ж правові проблеми однаково чи майже однаково вирішуються в усіх розвинених правових системах світу [3], проблема єдності правозастосування може вирішуватися тільки на основі судового прецеденту. Отже, для практичної реалізації вимог ст. 24 конституції вирішення проблеми судового прецеденту є незаперечним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Професор О. Верещагін зазначає: «Вводити прецеденти не потрібно – йдеться лише про те, щоб дещо впорядкувати їх вживання. Крім того, добре було б просто привчити громадськість і суддів не боятися самого слова «прецедент» (в континентальній Європі юристи-науковці не бояться вже давно)» [2]. Така ситуація певним чином характеризує стан дослідження прецеденту в судовій практиці України. Так, у базі авторефератів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського вдалося знайти 6 авторефератів дисертацій (Кухнюк Д.В., Тополевський Р.Б., Гураленко Н.А., Стецик Н.В., Шевчук С.В., Мазур М.В.), у назві та/або рефераті яких згадується слово «прецедент» щодо судової практики України [4-9].

Так, у роботі Д.В. Кухнюка «Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України» [4] обґрунтовано необхідність визнання судового прецеденту джерелом кримінального права та запропоновано механізм його дії. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України з метою закріплення за рішеннями Верховного Суду України (ВСУ) ознак судового прецеденту. Також Гураленко Н.А. у роботі «Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект» [6] досліджує судовий прецедент як філософсько-правову категорію, показує його значення в системі джерел вітчизняного права, обґрунтовує необхідність становлення та розвитку судового прецеденту за умов реформування правової системи України з урахуванням інтеграційних процесів сучасності. У праці Стецика Н.В. «Технологія судової пра-

вотворчості: загальнотеоретична характеристика» [7] обґрунтовано можливість запровадження прецедентної судової правотворчості в судочинство вищих судових органів в Україні. Дослідження Шевчука С.В. «Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади» [8] доводить, що нині у країнах англосаксонської та романо-германської правових сімей стає помітнішою загальна тенденція щодо розуміння важливої ролі суду у формуванні права під час здійснення правосуддя, що досягається в результаті визнання нормативності актів судової влади (судовий прецедент, ustalена судова практика, правоположення, правова позиція).

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Разом із тим, виконані роботи ще не створили критичної маси думок щодо розуміння ролі та значення впровадження судового прецеденту в судочинстві України та перспектив такого впровадження в контексті забезпечення єдності правозастосування в Україні, у тому числі в контексті світових правових традицій. Про це свідчать, зокрема, гострі дискусії серед представників юридичної громадськості [10]. Окремі аспекти цієї проблеми розглянуто автором у його роботах [11-13 та ін.]. Як зазначає Б.В. Малишев, запровадження прецедентного права в Україні повинно бути поступовим і багатовекторним процесом, неодмінно пов'язаним із укріпленням незалежності судової влади, підвищенням професійних вимог до суддів (особливо вищих судів), забезпеченням належного рівня правової культури населення. Важливим елементом цього процесу є аналіз, адаптування та використання досвіду, цінностей, традицій і принципів, які притаманні праву Англії – класичному виразникові ідеї судового прецеденту [14, с. 311].

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз тенденцій упровадження судового прецеденту в судочинство країн із яскраво вираженим пріоритетом статутного права; аналіз ролі су-

дового прецеденту як чинника забезпечення справедливості судочинства та єдності правозастосування; аналіз місця судового прецеденту в сучасній правовій системі України.

Виклад основного матеріалу дослідження

У російському виданні [15] були опубліковані, за визначенням автора видання, «цікаві» характеристики таких систем права:

- англійська система: можна все, крім того, що не можна;
- німецька система: не можна нічого, крім того, що можна;
- російська система: не можна нічого, навіть того, що можна.

Оскільки в кожному жарті завжди є чимала частка правди, то неважко помітити, що ці характеристики визначають у порядку убуття ступінь демократичності тієї чи іншої системи, при цьому як найдемократичніша характеризується англійська (прецедентна) система права.

Уявлення про судовий прецедент (від лат. *praecedens* – попередній) як джерело права в правових системах, що відносяться до сім'ї англо-американського права, є хрестоматійним. При аналізі переваг, властивих прецеденту як провідному джерелу права в цій правовій системі, наголошується на динамізмі оновлення правових норм. Це обумовлено тим, що подальші рішення у прецедентних справах носять окремі зміни в прецедент, що сформувався раніше, модифікуючи та вдосконалюючи правову норму [16].

Український дослідник англійського прецедентного права Б.В. Малишев стверджує, що доктрина прецеденту забезпечує водночас і стабільність і динамічність прецедентного права. Завдяки їй, прецедентна форма права здатна оперативнo й адекватно реагувати на всі зміни суспільного життя й у більшості випадків здійснювати ефективніше, ніж нормативно-правовий акт, регулювання конкретних відносин [14, с. 307].

Ще у 1903 р. Г.В. Демченко відносно судових рішень у прецедентній правовій системі вказував, що надзвичайно важ-

лива сторона судового рішення полягає в тому, що воно, будучи судовим прецедентом, здатне до певної міри впливати на подальше застосування норм права в судах і житті. Воно сприяє одноманітності судової практики, обмежує сваволлю судів і зміцнює засади законності та принцип рівності всіх перед судом. Цією стороною судового рішення цікавляться здавна [17].

Зокрема, К. Цвайгерт і Х. Кетц вказують, що перевагою прецедентного права є більш «відкрите і чесне» обґрунтування судових рішень. Система прецедентного права робить прозорою та передбачуваною як судову систему, так і діяльність правоохоронних органів, оскільки жодний орган чи посадова особа не зможуть в аналогічних обставинах відступити від правила, закріпленого в цьому рішенні. За таких обставин втрачає сенс чинити тиск на суд або будь-яку посадову особу, зменшується кількість скарг і знижується рівень корупції, оскільки ніхто не зможе діяти в аналогічній справі інакше, ніж у попередній [18].

Ураховуючи ці переваги прецедентної системи, постає питання її застосування в європейських країнах романо-германської системи права та пострадянських державах, зокрема Україні.

Нині побутує стійка думка, що в наших країнах застосування судового прецеденту неможливе. На думку доктора юридичних наук В. Усанова, така позиція має свої корені в радянській теорії права, яка вважала, що судовий прецедент у соціалістичній правовій системі не розглядається як джерело права, оскільки зворотне підриває авторитет законності [16]. Зокрема, І.Б. Новицький зазначав: «У радянській державі не може бути місця для судового прецеденту. Радянський суд є провідником та охоронцем законності, він повинен суворо стежити за тим, щоб загальні норми закону (і підзаконних актів) неухильно дотримувалися всіма громадянами, посадовими особами, установами і перш за все – самим судом» [19, с. 125].

Разом з тим, в умовах курсу на побудову правової демократичної держави правові

системи пострадянських країн не можуть стояти осторонь загальносвітових і європейських тенденцій. Як зазначає В. Усанов, судова практика визнається джерелом права в країнах романо-германської правової сім'ї [16]. Учені К. Цвайгерт і Х. Кетц, Р. Давид і К. ЖофFRE-Спінозі вважають, що нездатність законодавця вчасно встигати за мінливою дійсністю є рушійною силою для розвитку суддівської нормотворчості [18; 20]. Це підтверджується практикою використання судами прецеденту практично в усіх країнах континентальної правової системи. Зокрема, Р. Давид і К. ЖофFRE-Спінозі вказують: «Місце, відведене серед джерел права судовими рішеннями, відрізняє романо-германські правові системи, з одного боку, від англійського загального права, а з іншого – від соціалістичного права... Щоб судити про важливість судових рішень у виробленні права, слід і тут остерігатися готових формул, які, прагнучи підкреслювати винятковість закону, відмовляються визнавати джерелом права судову практику. Ці формули дещо смішні, коли їх вживають в такій країні, як Франція чи ФРН, де судова практика у ряді сфер відіграє провідну роль у розвитку права і де доктринальні твори часто є не чим іншим, як викладом судової практики» [21].

Отже, якщо будь-яке право на пострадянському просторі не є прецедентним, то це соціалістичне право. Якщо ж ми долаємо теоретичну спадщину соціалістичного права, то необхідно визнати судовий прецедент.

У згаданій вище статті О. Верещагін чільне місце присвятив розвінчання міфів про роль судового прецеденту в Росії та світі [2].

Міф перший і головний – Росія не є країною прецедентного права. Воно характерне лише для англосаксонських країн. Ця теза вкрай далека від дійсності, вона є на порядок складнішою. Роль законодавства в англосаксонських країнах колосальна і навіряд чи поступається ролі його в РФ і країнах континентального права (Німеччина, Франція та ін.). Дотримання прецеденту в

Англиї й США необхідно для однакового застосування права стосовно різних осіб. Така ж ситуація і в Росії та практично в усіх континентальних країнах – з тією відмінністю, що там слово «прецедент» суди намагаються не вживати.

Міф другий – у Росії намагаються ввести прецедентне право. У дійсності воно й так існувало, існує та буде існувати – просто тому, що без нього неможливо обійтися. Прецеденти зародилися ще в судово-адміністративній практиці Московської Русі та найактивнішим чином застосовувалися в діяльності судів у Російській імперії. І навіть у СРСР не було законодавчої заборони на їх використання. Тому вводити прецеденти не потрібно – ідеться лише про те, щоб дещо впорядкувати їх уживання.

Міф третій – можна обійтися без прецедентів. Насправді без судових прецедентів не обходилися навіть у СРСР. Так, адвокати постійно посилалися на опубліковані судові рішення, а судді реально їм слідували, навіть якщо не згадували їх у тексті свого рішення. В іншому разі рішення було б скасоване як таке, що неправильно тлумачить закон.

Міф четвертий – слідування прецеденту несумісне з незалежністю суддів і підпорядкуванням їх тільки закону. Насправді суди застосовують не тільки закони, а й безліч підзаконних актів, і з цим ніхто не сперечається. Крім того, якщо прецедент суперечить закону, то суддя має право вмотивовано відмовитися застосовувати такий прецедент – так само, як це відбувається у разі протиріччя між законом і підзаконним актом. Принцип верховенства закону слідування прецеденту анітрохи не порушується.

Міф п'ятий – судовий прецедент несумісний із поділом влади. Прихильники цієї позиції повинні пояснити, чому таке питання не виникає там, де, безперечно, є як прецедент, так і поділ влади (Велика Британія, США, Канада і т. д.). А як бути з нормотворчістю виконавчої влади – постановами уряду, положеннями, інструкціями та наказами? Як вони поєднуються з

догмою про те, ніби створення норм – прерогатива лише однієї гілки влади [2]?

Більше того, згідно з ч. 9 ст. 8 Цивільного процесуального кодексу України, забороняється відмова в розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини (аналогічні норми є і в інших кодексах). Отже, вирішуючи справи в таких умовах, суди вимушені заповнювати прогалини в законодавстві, тобто займатися правотворчістю.

Вище зазначалося, що всі держави, які вважають себе правовими, вирішують питання єдності правозастосування. Так, у ст. 95 Конституції Німеччини вказується, що для відправлення правосуддя у сфері загальної, адміністративної, фінансової, трудової та соціальної юстиції Федерація засновує як верховні судові палати федеральну загальну палату, федеральний адміністративний суд, федеральну фінансову палату, федеральний трудовий суд і федеральний соціальний суд... Для забезпечення єдності судової практики повинен бути утворений спільний сенат судів, зазначених у першому абзаці [22, с. 198-199]. Таким чином, вимога єдності судової практики закріплена в Німеччині на конституційному рівні.

Суддя Верховного Суду України (далі – ВСУ) Б.М. Пошва відзначає [23], що саме в Німеччині одним із основних елементів гарантій надійності судової системи є судовий прецедент, зафіксований у Законі про судоустрій ФРН у редакції від 9 травня 1975 р. з наступними змінами. Про прецедентний характер рішень Федерального Верховного суду ФРН свідчать положення § 132 закону: «Якщо один склад судової колегії у кримінальних справах (Великого сенату з кримінальних справ) Федеральної судової палати у кримінальних справах під час розгляду справи вважає, що вона повинна бути вирішена інакше, ніж та, яка попередньо розглядалася всім складом Великого сенату з кримінальних справ або спільно об'єднаними великими сенатами з кримінальних і цивільних справ, то справа повинна розглядатися всім складом Вели-

кого сенату з кримінальних справ, спільно об'єднаними великими сенатами або усім складом Федеральної судової палати у кримінальних справах», і положення § 17 і 17а закону про те, що «якщо суд визнав звернення до нього в межах судового порядку розгляду справи допустимим, то всі інші суди зв'язані таким рішенням» [23].

Як зазначає С.В. Шевчук, у країнах романо-германського права офіційно судовий прецедент не визнається джерелом права, але практично він діє у вигляді концепції «усталеної судової практики» (*jurisprudence constante*), за якою «низка раніше прийнятих та узгоджених судових рішень розглядається як переконливий доказ правильного тлумачення правової норми» [8].

У Російській Федерації проблема впровадження прецеденту є предметом гострої дискусії. Вважається, що офіційно про практичне впровадження прецеденту можна судити на підставі постанови Конституційного Суду (далі – КС) РФ від 21 січня 2010 р. № 1-П [24]. У п. 3 цієї постанови КС вирішив, що з метою забезпечення однакового застосування в практиці арбітражних судів положень глави 37 АПК РФ федеральному законодавцеві належить – керуючись вимогами Конституції РФ і з урахуванням правових позицій КС РФ, виражених у цій постанові, – у шестимісячний строк внести зміни та доповнення в арбітражне процесуальне законодавство, що закріплюють можливість перегляду за нововиявленими обставинами судового акта арбітражного суду, заснованого на правовій нормі, практика застосування якої після вступу цього судового акта в законну силу визначена (змінена) постановою Пленуму Вищого Арбітражного Суду (далі – ВАС) РФ або постановою Президії ВАС РФ, винесеним за результатами розгляду іншої справи в порядку нагляду з урахуванням сформованої практики, у тому числі виходячи з правових позицій, сформульованих Пленумом ВАС РФ.

Таким чином, КС РФ визнав обов'язковим застосування норм, установлених постановою Пленуму ВАС РФ або поста-

новою Президії ВАС РФ, тобто судовими органами. З цього приводу Голова ВАС РФ А. Іванов констатував, що російське правосуддя змінює свою природу, рухаючись від романо-германської правової системи, коли суд, виносячи свій вердикт, орієнтується на той чи інший кодекс, – до прецедентного права, коли судді апелюють до прецедентів, тобто рішень, які раніше винесли інші судді [24].

В Україні застосування рішень судів як джерела права реалізовано на законодавчому рівні. Так відповідно до ст. 17 Закону України (далі – ЗУ) «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як джерело права. Таким чином, на законодавчому рівні встановлено, що в Україні необхідно застосовувати судові рішення як джерела права. Так, у Постанові Вищого Господарського Суду України (далі – ВГСУ) від 10 липня 2012 р. у справі № 24/5005/11877/2011 зазначається, що згідно з точкою зору ВСУ, рішення ЄСПЛ, якими надаються тлумачення та практика застосування положень Конвенції, є формою прецедентного права, що розширює нормативний обсяг Конвенції, встановлюючи нові загальнообов'язкові правила [25].

В Україні основи судового прецеденту виражені також через повноваження ВСУ та КС України. Так, згідно з п. 1 ч. 2 ст. 38 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», ВСУ переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї й тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах. Таким чином, передбачається, що в аналогічних обставинах різні суди будуть застосовувати одну й ту ж норму права однаково. В іншому разі одне з рішень підлягає перегляду для приведення у відповідність одне одному. Порівняння двох судових рішень з метою єдиного правозастосування, а також приведення практики судів нижчих інстанцій до практики ВСУ, є по суті впровадженням прецеденту. Крім того,

згідно зі ст. 94 ЗУ «Про Конституційний суд України», підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади.

З цього приводу М.В. Мазур на основі аналізу й порівняння юридичних властивостей «класичних» судових прецедентів Англії, нормативно-правових актів і актів КС України обґрунтовує позицію про те, що останні є різновидом судових прецедентів, які можуть застосовуватися не тільки в межах конституційного провадження, а й в інших формах судочинства [9]. За С.В. Шевчуком, тенденції визнання судового прецеденту складовою мотивувальної частини акта судової влади починають складатися і в українській правовій системі саме в частині визнання за актами судової влади їх нормативної характеристики за аналогією з прецедентним правом [8].

Необхідність застосування прецеденту в судовій практиці України в контексті вдосконалення судочинства спричинена таким факторами.

1. Необхідність забезпечити єдність правозастосування та рівність усіх громадян перед законом, згідно зі ст. 24 Конституції України.

Так, в Україні після вступу в силу у 2011 р. Податкового кодексу виникли суперечки навколо того, чи можна включати до складу валових витрат збитки, отримані до набрання кодексом чинності [13]. Працівники податкової служби, природно, були проти цього, тому що неврахування зазначених витрат забезпечує збільшення податків. У цьому зв'язку суди зайняли суперечливу позицію: одні ставали на бік податкових органів, інші – платників податків. При цьому для великих підприємств ішлося про мільйони гривень. У таких умовах, очевидно, не існує фактичної рівності перед законом платників податків, які отримали різні судові рішення.

Інший випадок аналогічної нерівності

автор досліджував у своїй роботі «Актуальні питання оскарження постанов про порушення кримінальної справи в світлі рішень Європейського суду з прав людини (на прикладі статті 212 Кримінального кодексу України)» [11]. Встановлено, що в однакових умовах і за аналогічних обставин одні суди визнавали законним порушення кримінальних справ щодо платників податків за ухилення від сплати податків, а інші суди – ні. При цьому зазначені суперечності не усувалися навіть на рівні касаційної інстанції, оскільки судову практику з цього питання ніхто не узагальнював. Природно, громадяни знаходилися в очевидно неоднакових умовах.

2. Застосування судового прецеденту, з одного боку, зменшує вірогідність судової помилки, оскільки складається набір типових судових рішень, а з іншого – істотно знижує роль хабарів та/або адміністративного тиску. Для обґрунтування цієї позиції доцільно повернутися до досліджень К. Цвайгерта і Х. Кетца, які, як зазначено вище, доводили, що перевагою прецедентного права є більш «відкрите і чесне» обґрунтування судових рішень [18].

Суддя ВСУ І.Б. Шицький вказує, що без однакового застосування законів всіма суддями і судами не може бути права та законності, не може бути суду, не може бути правової держави. Єдине застосування законів, верховенство права повинні стати не епізодами, а базовими принципами діяльності судової системи як надійного та останнього охоронця свободи та демократії. Верховенство права як принцип, що задекларований і використовується в Україні, слід розуміти як формально рівну для всіх міру свободи. У нехтуванні принципом однакового правозастосування закладено підстави для довільного застосування судами законів, правової невпевненості в законності судового рішення, і головне – це дає привід для тотального поширення правового нігілізму [26].

Наприклад, ВГСУ регулярно по-різному застосовує ст. 100 в системному зв'язку із ст. 268 Цивільного кодексу України, то вважаючи право на участь у конкретному

господарському товаристві немайновим і не застосовуючи строки позовної давності до корпоративних спорів, то вважаючи таке право майновим і застосовуючи строки позовної давності до корпоративних спорів, при цьому не допускаючи перегляд відповідних справ до ВСУ. Складається враження, що ВГСУ залишає цю невизначеність для прийняття рішень під замовлення [27].

3. В умовах верховенства права правові норми та їх джерела повинні відповідати принципу правової визначеності, чи впевненості (legal certainty). Цей принцип іноді називають юридичною безпекою, правовою стабільністю. Стрижнем цієї концепції є передбачуваність. Застосування актів повинно бути передбачуваним для індивідів. По-перше, така передбачуваність збільшує автономію особистості у ставленні держави і зрештою забезпечує її свободу. По-друге, вона є раціональною основою організації будь-якої нормативної системи. Принцип правової визначеності знайшов повне відображення в праві Ради Європи і праві Європейського Союзу [28]. По-третє, у разі якщо особа буде точно знати, що суд винесе рішення не на її користь, оскільки в аналогічних ситуаціях суд уже так чинив, це може суттєво зменшити кількість позовів, апеляційних і касаційних скарг, що зменшить завантаженість судів. Разом із тим, якщо конкретні закони, нехай навіть найстабільніші, будуть тлумачитися судами неоднаково, то принцип правової визначеності буде порушений. Тому прецедентне (стабільне) тлумачення одного й того ж закону в аналогічних умовах відповідає дотриманню принципу правової визначеності. Зокрема, С.В. Шевчук зазначає, що в умовах англосаксонської правової сім'ї обов'язковість прецедентного права заснована на доктрині *stare decisis*, тоді як у країнах романо-германської правової сім'ї – на конституційних принципах рівності, правової визначеності та довіри до права [8].

4. Слідування прецеденту дало б змогу знизити залежність судових рішень від політичної кон'юнктури, що є різнови-

дом правової визначеності. Так, протягом 2002-2009 рр. КС України неодноразово вказував, що звуження змісту та обсягу соціальних прав шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за ст. 22 Конституції України не допускається. Однак, у рішенні КС від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011 був сформульований прямо протилежний висновок [29].

5. Повага до прецедентної практики ЄСПЛ. Зокрема, у своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово вказував, що згідно з його усталеною судовою практикою Суд, у контексті ст. 6 Конвенції, розглядає та перевіряє належне здійснення правосуддя національними судами [30; 31 та ін.]. Тому, якщо ЄСПЛ одного разу вказав на

недоліки національного судочинства, то така позиція ЄСПЛ повинна враховуватися і в подальших рішеннях національних судів.

Висновки

На підставі здійсненого аналізу доведено, що з метою забезпечення справедливості судочинства та єдності правозастосування впровадження судового прецеденту є переважаючою тенденцією в країнах із яскраво вираженим пріоритетом статутного права. Правова система України в цілому відкрита для запровадження судового прецеденту, але для цього потрібно визнати необхідність і доцільність такого процесу. Судовий прецедент є суттєвим резервом удосконалення національного судочинства.

Список використаних джерел

1. Мережко О. Правова держава як міф / О. Мережко // Юридична газета. – 19 грудня 2005 р. – № 23 (59) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/1918/>
2. Верецагин А. Прецедентне право : тепер і в Росії : П'ять міфів о ролі судового прецедента в нашій країні та в світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forbesrussia.ru/column/47477-pretседentnoe-pravo-terep-i-v-rossii>
3. Корчевна Л.О. Проблема різноджерельного права : дослід порівняльного правознавства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Л.О. Корчевна. – К., 2005. – 36 с.
4. Кухнюк Д.В. Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Д.В. Кухнюк. – К., 2008. – 17 с.
5. Тополевський Р.Б. Системні зв'язки юридичних джерел права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Р.Б. Тополевський. – Харків, 2004. – 19 с.
6. Гураленко Н.А. Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Н.А. Гураленко. – Л., 2009. – 18 с.
7. Стецик Н.В. Технологія судової правотворчості : загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н.В. Стецик. – Львів, 2011. – 16 с.
8. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. – Харків, 2008. – 38 с.
9. Мазур М.В. Акти органів судової влади як джерело конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / М.В. Мазур. – Харків, 2009. – 20 с.
10. Перспектива введення в Україні судового прецеденту як джерела права / Правовий тиждень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120594>
11. Белкін М.Л. Актуальні питання оскарження постанов про порушення кримінальної справи в світлі рішень Європейського суду з прав людини (на прикладі статті 212 Кримінального кодексу України) / М.Л. Белкін. – Адвокат. – 2009. – № 6 (105). – С. 4-10.
12. Белкін М. Актуальні питання однакового застосування законів в адміністративному судочинстві / М. Белкін, Л. Белкін // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2011. – № 1. – С. 59-68.
13. Белкін М. Збитки з декларації за 1 квартал 2011 року – це збитки за 1 квартал 2011 року : Позиція Вищого адміністративного суду України / М. Белкін, Л. Белкін // Юридична газета. – 18 вересня 2012 р. – № 38 (328). – С. 1, 6-8.
14. Малишев Б.В. Судовий прецедент у правовій системі Англії / Б.В. Малишев. – К. : Практис, 2008. – 344 с.

15. *Таранов П.С.* Золотая книга руководителя : Законы, советы, правила / П.С. Таранов. – М. : Вече : Персей : АСТ, 1994. – 560 с.
16. *Усанов В.* Судебный прецедент : проблемы конвергенции в российскую правовую систему / В. Усанов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.liveinternet.ru/users/precedents/post91593586/comments>
17. *Демченко Г.В.* Судебный прецедент / Г.В. Демченко. – Варшава : Тип. Варш. учеб. окр., 1903. – 252 с.
18. *Цвайгерт К., Кётц Х.* Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : В 2-х тт. / К. Цвайгерт, Х. Кётц. – Том I. Основы : Пер. с нем. – М. : Международные отношения, 2000. – 480с.
19. *Новицкий И.Б.* Источники советского гражданского права / И.Б. Новицкий. – М. : Юридическая литература, 1959. – 162 с. – М. : Всесоюзный институт юридических наук, 1959.
20. *Давид Р., Жоффре-Спинози К.* Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози / Пер. с фр. В.А. Туманова. – М. : Международные отношения, 1999. – 400 с.
21. Указ. соч. / Гл. 99. Критерии для оценки роли судебной практики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravoznavec.com.ua/books/letter/285/%C4/21557#chapter>
22. Конституции зарубежных государств. Учебное пособие. – М. : Издательство БЕК. – 432 с. – ISBN 5-85639-126-8; ISBN 3-406-40581-9
23. *Пошва Б.М.* Судовий прецедент : проблеми запровадження в Україні / Б.М. Пошва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/3a27628b5abab870c22575d0004d48e7?OpenDocument>
24. Приведет ли прецедентное право к изменениям в Конституции РФ? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://rus.ruvr.ru/2010/03/22/5517206.html>
25. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25144866>
26. *Шицький І.Б.* Про окремі проблеми судової реформи / І.Б. Шицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/E30D7E92E24C6ED4C32570C0024CA6E?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=E30D7E92E24C6ED4C325707C0024CA6E&Count=500&>
27. *Белкін М.* Строки позовної давності : Суперечливі моменти у правозастосовній практиці щодо застосування строків позовної давності в корпоративних спорах / М. Белкін // Юридична газета. – 7 лютого 2012 р. – № 6 (298). – С. 14-15.
28. Стокгольмський арбітраж і принцип правової визначеності – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukr-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4683:2011-08-17-05-14-17&catid=2:komentar&Itemid=2
29. *Белкін Л.* Неконституційне обмеження конституційних прав громадян / Л. Белкін // Юридична газета. – 3 липня 2012 р. – № 27 (317). – С. 26-29.
30. Офіційний сайт Міністерства юстиції України : Справа «Бочан проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/19612>
31. Офіційний сайт Міністерства юстиції України : Справа «Серявін та інші проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://court.gov.ua/sud0190/about/sudova_praktyka/SERYAVIN/